

روند تاریخی پدیده آیدز
در سینما و تلویزیون ایران

عاطفه آقایی

انتشارات تیسّا

به نام خالق پیدا و پنهان
که پیدا و پنهان داند به یک سان

سرشنا	:	آقای، عاطفه، ۱۳۵۷-
عمران م پدیدآور	:	روند تاریخی پدیده ایدز در سینما و تلویزیون ایران / نویسنده: عاطفه آقای.
مشخصات نشر	:	تهران: تپا، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	:	ص: ۲؛ جدول، نمودار؛ ۴۱×۱۴/۵.
فروست	:	شرایط ت ۱؛ شماره نشر ۳۹۵. کتاب انسان شناخت؛ ۷۰.
شابک	:	۹۰۰۰، ویتال؛ 978-622-223-199-6
وضعیت فهرست نویسی	:	فپ
یادداشت	:	کتابنامه
موضوع	:	ایدز در رسانه ها
موضوع	:	AIDS (Disease) in Mass Media
موضوع	:	ایدز - ایران - جنبه های اجتماعی
موضوع	:	AIDS (Disease) - Social Aspects - Iran
موضوع	:	ایدز - ایران - پیشگیری.
موضوع	:	AIDS (Disease) - Iran - Prevention
موضوع	:	سینما - ایران - جنبه های اجتماعی.
موضوع	:	Motion Pictures - Social Aspects - Iran
موضوع	:	تلویزیون - ایران - برنامه ها - جنبه های اجتماعی.
موضوع	:	Television Programs - Social Aspects - Iran
شناسه افزوده	:	شفیعی سیف آبادی، محسن، ۱۳۶۵-
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۸ ۷ آ ۹ الف / ۹۶ P
رده بندی دیویی	:	۳۶۲/۱۹۶۹۷۳۹
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۶۴۴۴۶۹

روند تاریخی پدیده ایدز در سینما و تلویزیون ایران

نویسنده: عاطفه آقایی

چاپ یکم: بهار ۱۳۹۹

شماره نشر: ۲۹۵

ویراستار: امیرحسین غلامپور

صفحه آرا: سیمین حیدری

لیتوگرافی: البرز نوین، چاپ: عطاء صحافی: ساغر مهر

ناظر فنی چاپ: سعید صادقی

تعداد: ۳۰۰ نسخه

قیمت: ۶۱۹۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۳-۱۹۹-۶

۱۱.....	پیشگفتار
۱۱.....	رسانه، انگ و بیماری، ای ناص
۱۵.....	درآمد
۱۷.....	مقدمه
۲۹.....	فصل یکم: پدیده ایدز در ابعاد اجتماعی و رسانه‌ای
۳۰.....	تحقیقات در حوزه ی مؤلفه‌های اجتماعی پدیده ایدز
۳۵.....	تحقیقات در حوزه رسانه‌ها و پدیده ایدز
۴۷.....	نقد و جمع‌بندی تحقیقات پیشین
۵۱.....	فصل دوم: سنتر نظری برای تحلیل پدیده ایدز
۵۴.....	نظریه تحلیل گفتمان لاکلا و موفه
۵۹.....	نظریه کنش متقابل نمادین و مفهوم «داغ ننگ» از گافمن
۶۰.....	مفهوم «داغ ننگ»
۶۶.....	رویکرد پزشکی زیستی در برابر پزشکی زیستی - روانی - اجتماعی
۶۹.....	رویکرد پزشکی زیستی - روانی - اجتماعی یا زیستی - روانی - اجتماعی: چهارچوب
۶۹.....	درمانی جدید
۷۳.....	مفهوم «اختراع ایدز» از سیندی پاتون

۷۶.....	جمع‌بندی فصل دوم.....
---------	-----------------------

۷۹.....	فصل سوم: صورت‌بندی‌های گفتمانی در فیلم‌های سینمایی و سریال‌های تلویزیونی ایران.....
---------	---

۷۹.....	تحلیل گفتمان فیلم «بهشت پنهان».....
---------	-------------------------------------

۹۰.....	تحلیل گفتمان فیلم «غوغا».....
---------	-------------------------------

۱۰۰.....	تحلیل گفتمان فیلم «شمعی در باد».....
----------	--------------------------------------

۱۱۶.....	تحلیل گفتمان فیلم «پا برهنه در بهشت».....
----------	---

۱۲۹.....	تحلیل گفتمان فیلم «قصه‌ها».....
----------	---------------------------------

۱۴۲.....	تحلیل گفتمان سریال «آخرین ستاره شب».....
----------	--

۱۵۴.....	تحلیل گفتمان فیلم «پلیس جوان».....
----------	------------------------------------

۱۷۴.....	تحلیل گفتمان سریال «پریا».....
----------	--------------------------------

۱۹۶.....	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری: تفاوت از پدیده ایدز و تقابل‌های گفتمانی برای تثبیت معنا.....
----------	---

۱۹۹.....	فصل چهارم: مطالعه سیر تاریخی پدیده ایدز و مقایسه آن در سینما و تلویزیون ایران.....
----------	--

۲۰۴.....	تبیین روند تاریخی بر ساخت معنایی پدیده ایدز در سینمای ایران.....
----------	--

۲۱۲.....	تبیین روند تاریخی بر ساخت معنایی پدیده ایدز در تلویزیون ایران.....
----------	--

۲۱۷.....	مقایسه روند تاریخی بر ساخت معنای پدیده ایدز در سینما و تلویزیون ایران.....
----------	--

۲۲۲.....	جمع‌بندی.....
----------	---------------

۲۲۷.....	راهکارهای ارتباطی پیشنهادی.....
----------	---------------------------------

۲۲۹.....	پیوست.....
----------	------------

۲۳۱.....	واژه‌نامه.....
----------	----------------

۲۳۷.....	کتابنامه.....
----------	---------------

پیشگفتار

رسانه، انگ و بیماری‌های جنسی

«رسانه‌ای شدن همه چیز» بخشی از واقعیت جهان پیش روی ماست. نه تنها سیاست، اقتصاد، جامعه و فرهنگ مدام از دنیای پر دامنه و شتابناک رسانه‌ها به گونه‌های متفاوت از آنچه هستند به تصویر درمی‌آیند، بلکه حتی بیماری‌ها و بیماران نیز از ورود به این میدان ناگزیر شده‌اند. اکنون سلامت و فقدان آن، موضوع مهم مطالعات ارتباطی و آموزش‌ها و مهارت‌ها، وابسته به آن حوزه است.

بیماری‌ها و اختلال‌های سلامت چنانکه در پژوهش‌ها و مطالعات مستند فراوان آمده است، از جمله مهم‌ترین مسائل مبتلا به جوامع جدید و دستخوش تغییرند که نحوه انعکاس آن‌ها در رسانه‌های گوناگون به موضوعی مهم در حوزه ارتباطات سلامت تبدیل شده است. کلیشه‌ها، انگاره‌ها و تصویرهای رسانه‌ای از بیماری‌ها و بیماران تن و روان و بازتاب آن‌ها در صورت‌بندی‌های خبری، گزارشی، روایی و سرگرم‌کننده در مجموع پدیده «رسانه‌ای شدن مسئله سلامت و بیماری» را در جامعه ما می‌سازند که ممکن است نقش‌هایی سازنده و یا ویرانگر در حوزه ارتباطات سلامت ایفا کنند.

آنچه امکان یا امتناع آفرینش تصویری سازنده را از این مقوله به وجود

می‌آورد چگونگی ورود مستقیم و یا غیرمستقیم به انواع بیماری‌ها بر پایه انگ‌زایی یا انگ‌زدایی از آن‌هاست.

آغشتگی به انگ یا رهایی از آن‌ها، بیماری‌ها به ویژه بیماری‌های خاص را در قالب روایت‌های کلان و گفتمان‌های مسلط فرهنگی و اجتماعی و یا صورت‌های خود زبانی و رسانه‌ای به گونه‌های متفاوتی به تصویر درمی‌آورند.

اصطلاح انگ یا داغ ننگ که به تعبیر اروینگ گافمن (Erving Goffman) حاکی از «هویت ضایع شده» است، اگرچه بار معنایی کهنی دارد، اما نقش رسانه در تبیین برخی بیماری‌های قدیم و جدید از جذام و جنون و طاعون تا ایدز و ران‌بسی ابعاد جدیدی به خود می‌گیرد. در فرآیندهای اجتماعی داغ ننگ تفاوت‌های معناداری بین واقعیت و ذهنیت اجتماعی و هویت‌های بالفعل و بالقوه بیماران به وجود می‌آورند. بدنام کردن و ننگ‌آوری درباره بیمار نه تنها بر موقعیت او در خانواده و جامعه بلکه حتی بر ساز و کارهای درمانش نیز تأثیر می‌گذارد. در برابر مفهوم ساخت انگ که خود برساخته‌ای اجتماعی و فرهنگی است و تحت تأثیر کلیشه‌ها و تصورات قالبی خاص قرار دارد، نظریه برچسب‌زنی (Labelling) نیز در حوزه رسانه مطرح است. براساس این نظریه فرد صرفاً با تخطی از برخی هنجارها و میزان‌های رفتاری کج‌رو نمی‌شود، بلکه کج‌رو برچسبی است که به او زده می‌شود و او را به کج‌رفتاری وامی‌دارد. به این اعتبار کج‌روی محصول نوعی ساخت اجتماعی است که وسیله گروه‌های خاص ساخته و پرداخته می‌شود و سر از طرد و حذف و کج‌روشنمایی دیگری درمی‌آورد. کج‌روی یک ویژگی ذاتی رفتاری نیست، بلکه نتیجه عمل قواعد طرد و به حاشیه‌راندگی توسط دیگران است.

دامن زدن رسانه‌ها به «هراس اخلاقی» نیز که وضعیتی منتهی به قرار دادن «دیگری» در بیرون از دایره خویش است به رفتاری اجتماعی می‌انجامد که مثل دو کنش مبتنی بر انگ و برچسب‌زنی، بیماری‌ها و بیماران را بد بازنمایی می‌کند.

در هراس اخلاقی موقعیت‌ها، رویدادها، اشخاص و گروه‌هایی به عنوان خطر و تهدید برای منافع عموم و ارزش‌های اجتماعی تعریف می‌شوند و آحاد

جامعه را به دوری و پرهیز از آن‌ها دعوت می‌کنند و «حریم‌های خاص اخلاقی» را در حذف و با حذف آن عاملان خطر شکل می‌دهند.

در واقع «هراس اخلاقی» محصول تمرکز رسانه‌ها بر نگاه‌های سطحی، رویدادهای مغشوش و برجسته‌سازی‌های سوگیرانه است. در چنین وضعیتی به مبتلایان به بیماری‌های خاص ارجاع‌ها و انتساب‌های غیرواقعی داده می‌شود و بیماری‌های خاص با صورت‌بندی گناه و جرم «رسانه‌ای» می‌شوند.

اگرچه از جمله بیماری‌های جدید و متأسفانه گسترش‌پذیر جوامع جدید است «فرآیند انگ‌زایی، برجسب‌زنی و هراس اخلاقی شکل گرفته، در رسانه‌ها، جرمی و شک‌های گرفتار در چنین قابی شده است. رسانه‌ها عمدتاً در رویارویی با مبتلایان به ایدز گرفتار سوءبازنمایی شده‌اند و در این گرفتاری از ایفای نقش مؤثر خود بازمانده‌اند. اهمیت کلیشه‌ها، تصورات قالبی، برجسب‌ها و برساخت‌های اخلاقی را در این زمینه نمی‌توان و نباید از یاد برد و علاوه بر آن‌ها باید به ساز و کارهای مزگشایی مخاطبان اعم از بیماران و غیر بیماران از این پیام‌های جهت‌دار یا رازلود توجه کرد. تحقیقات گوناگون ارتباطی که در جهان و ایران انجام گرفته نشان می‌دهند که مسئله ضعف‌ها و ناکارآمدی‌های رسانه‌ها هم به لحاظ گفتمانی و هم به لحاظ حرفه‌ای مهم و ریشه‌ای است، اما کمتر در منظومه‌هایی معنادار و به‌نیم‌سته مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند.

رساله‌ها و تحقیقات دانشگاهی از آن رو که معمولاً به آثار پژوهش‌های دیگر توجه دارند و بر پایه دغدغه‌مندی محققان جوان شکل می‌گیرند از جمله آثار قابل اعتبار برای مطالعه نسبت میان انگ، رسانه و بیماری‌های تن‌و روان (و در اینجا ایدز) هستند.

رساله دکتری خانم عاطفه آقایی که تحت عنوان «مطالعه صورت‌بندی‌های گفتمانی ایدز در سینما و تلویزیون ایران» در دانشگاه تهران به انجام رسیده، از جمله همین پژوهش‌های ارزنده و سودمند است. این اثر که اکنون با نام «سینما، تلویزیون و ایدز: تاریخ تحول یک تصویر» منتشر می‌شود و صورت‌بندی‌های گفتمانی پدیده ایدز را در تولیدات مهم سینمایی و تلویزیونی ایران مطالعه کرده

است. کاری درخور تأمل در حوزه ارتباطات سلامت است. خانم دکتر آقایی به سبب حضور فعال در حوزه سلامت و ارتباطات و اشراف به مطالعات میان رشته‌ای و تسلط در روش، پژوهشی بنیادی را به نتایج کاربردی رسانده است، از این رو رهیافت‌های او از هر نظر خواندنی و ستودنی است. برای وی آرزوی توفیق روزافزون و بالندگی هرچه بیشتر در حوزه دانشگاه و فعالیت‌های تخصصی و مدنی دارم.

هادی خانیکی

استاد علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی
رئیس کرسی ارتباطات علم و فناوری یونسکو در ایران